

УДК 737:930:519.257

Р. Я. Ріжняк

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ НУМІЗМАТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ (1990–2016 РОКИ)

В статті наводяться результати дослідження щодо використання можливості кількісного контент-аналізу для вивчення змісту контенту українських історичних журналів на предмет виявлення закономірностей висвітлення в них результатів наукових досліджень зі спеціальної історичної дисципліни нумізматики. У процесі дослідження визначені смислові категорії контент-аналізу видань, обсяг вибірки, одиниці контексту та одиниці обрахунку, проведений кількісний та якісний аналіз журнального контенту. У процесі дослідження були використані методи контент-аналізу та математико-статистичні методи.

Ключові слова: контент-аналіз, смислові категорії, нумізматика, українські історичні журнали, журнальний контент.

Після здобуття Україною незалежності значно активізувалися наукові пошуки в історичній галузі, зокрема, інтенсифікувалися нумізматичні дослідження, які базувалися як на традиційних, так і на нових підходах. Протягом періоду з 1990 року і до сьогодні тема нумізматики вивчається в українській історіографії переважно у традиційному руслі, що передбачає відтворення історії “подій”. Вдале та ґрунтовне змістовне узагальнення надбань новітньоукраїнської нумізматичної науки станом на середину 2013 року можна знайти в [1].

Однак тенденції розвитку сучасної історичної науки ставлять перед дослідниками задачі щодо пошуку та розробки нових методів, які б дозволили розширити рамки традиційних методів вивчення історії [2]. Така задача стає особливо актуальною, коли можливості подальшої розробки комплексу джерел прямо залежать від знахідок нового монетного матеріалу. Тому перспективним напрямком пошуку нових методів, які б забезпечили активізацію опрацювання джерел та приріст історичного знання, нам видається залучення міждисциплінарних зв'язків.

Наукові українські періодичні видання в історичній галузі протягом періоду з 1990 року до наших днів приділяли певну увагу проблемам спеціальної історичної дисципліни – нумізматики. З врахуванням досить великого обсягу матеріалу наукових видань перспективним методом його вивчення нам видається контент-аналіз – загальноприйнята методика дослідження проблем у суспільних науках, предметом якої є аналіз змісту текстових масивів та комунікативного контенту (форуми, статті, коментарі, виступи та інше). Вперше він був застосований 1910 року Максом Вебером з метою проведення кількісно-орієнтованого аналізу текстів друкованих засобів інформації, що висвітлювали політичні акції в Німеччині. У подальшому цей метод активно використовувався в історичних та політологічних дослідженнях саме з 50-х років ХХ століття. На сьогодні досить популярним є один з варіантів кількісного контент-аналізу, що запропонований німецьким політологом Вернером Фрю [3]. В. Фрю таким чином визначив кількісний контент-аналіз: емпіричний метод систематичного, інтерсуб'єктивно відтворюваного опису змістовних та формальних ознак текстів з метою отримання на цій основі висновків, що відносяться до позатекстової реальності [4].

Мета нашої статті – використати можливості кількісного контент-аналізу для вивчення змісту контенту українських історичних журналів на предмет виявлення закономірностей висвітлення в них результатів наукових досліджень зі спеціальної історичної дисципліни – нумізматики. Досягнення мети дослідження ми проведемо шляхом розв'язання таких завдань: а) визначити смислові категорії, що будуть цікавити нас з точки зору досягнення мети дослідження; б) визначити обсяг вибірки; в) визначити одиниці контексту та одиниці обрахунку; г) провести кількісний аналіз журнального контенту; д) провести якісний аналіз журнального наукового контенту, який і буде покладений в основу висновків дослідження. У процесі дослідження були використані методи контент-аналізу та математико-статистичні методи.

У якості категорій контент-аналізу нами були обрані такі теми: 1. “Антична нумізматика (Греція, Рим, Північне Причорномор'я)”, 2. “Нумізматика Візантійської імперії та християнського сходу”, 3. “Середньовічна нумізматика”, 4. “Нумізматика нового часу”, 5. “Новітня нумізматика”, 6. “Східна нумізматика (сельджуки, Золота Орда, Османська імперія)”, 7. “Загальні питання організації та проведення нумізматичних досліджень (історіографія, описи джерел)”. У нашому дослідженні “зоною релевантності” кількісного контент-аналізу є ступінь представленості названих тем у наукових історичних дослідженнях, результати яких висвітлені у виданнях, які будуть обрані нами для аналізу.

Для проведення кількісного контент-аналізу нами на першому етапі були відібрані 17 вітчизняних наукових історичних видань: “Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики”, “Наукові записки з української історії”, “Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія”, “Український історичний журнал”, а також історичні вісники історичного факультету Львівського університету, Черкаського університету, Чернігівського національного педагогічного університету, Прикарпатського університету, Національного технічного університету “ХПІ”, Львівського національного університету, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Дніпропетровського національного університету, Чернівецького університету, наукові записки НаУКМА, Національного університету “Острозька академія” Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, та науковий вісник Ужгородського університету. На етапі квантифікації тексту у якості одиниць контексту

використовувалися випуски наукових журналів, а в якості одиниці рахунку – кількість знаків з пробілами, яка була використана для висвітлення кожної теми.

Попередній аналіз отриманих результатів показав, що переважна більшість наукових статей з проблем нумізматики (більше, ніж 96 % від загального їх обсягу) міститься у перших 4-х із відібраних для аналізу виданнях. Отже, у цьому дослідженні ми висвітлимо результати проведення кількісного контент-аналізу для виявлення направленості та активності висвітлення результатів нумізматичних досліджень такими науковими виданнями: “Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики” (33 номери журналу з 1997 року, далі в тексті – СІД), “Наукові записки з української історії” (19 номерів видання з 2007 року, далі в тексті – Переяслав), “Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Історія” (12 номерів видання з 2007 року, далі в тексті – Харків), “Український історичний журнал” (180 номерів журналу з 1990 року, далі в тексті – УІЖ).

Аналіз обсягу контенту у розрізі визначених вище категорій – тематики досліджень (7 вищеназваних тем) – дав такі результати: найбільший обсяг текстів результатів досліджень, що опубліковані в обраних для аналізу журналах, виявився з проблем нумізматики нового часу – майже 44 % від загального обсягу досліджень, 24,25 % загального обсягу досліджень присвячені проблемам середньовічної нумізматики, майже порівну – 10,61 % та 11,83 % обсягу контенту припадає на античну нумізматику та новітню нумізматику відповідно, 5,82 % – на загальні питання організації та проведення нумізматичних досліджень (історіографія, описи джерел). Найменший обсяг контенту – по 1,7 % на кожну тему – належить дослідженням проблем нумізматики Візантійської імперії та християнського Сходу та проблем східної нумізматики (сельджуки, Золота Орда, Османська імперія) (див. рис. 1, одиниці – відсотки).

Аналіз співвідношення обсягу загального контенту проблем нумізматики між обраними для аналізу журналами проводить до таких, на наш погляд, закономірних результатів: 51,91 % від загального обсягу контенту належить СІД, 32,61 % – “Переяслав”, 8,76 % – УІЖ, 6,72 % – “Харків” (див. рис. 2, одиниці – відсотки). При цьому зазначимо, що аналіз частки наукових публікацій з проблем нумізматики у загальних обсягах відповідних перелічених видань становить: найбільше – для “Переяслав” – 5,15 %, далі: СІД – 4,17 %, “Харків” – 1,46 %, УІЖ – 0,14 % (див. рис. 3, одиниці – відсотки). Ці показники є логічними і легко пояснюються. Перш за все – СІД є фаховим для спеціальних історичних дисциплін, до яких і належать проблеми нумізматики. Тому висвітленню проблем нумізматики у цьому журналі і приділений найбільший обсяг. Хоча, слід зазначити, згадане видання видає менший майже на 1 відсоток “питомий” обсяг для проблем нумізматики, порівняно з виданням “Переяслав”. По-друге, саме на базі Переяслав-Хмельницького педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди проводяться щорічні науково-практичні конференції “Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки” та 2013 року створено науковий центр з вивчення проблем нумізматики. Два інші видання – “Харків” та УІЖ – розкривають загальні історичні проблеми та результати різноманітних історичних пошуків, тому і не мають об’єктивних причин для концентрування уваги лише на проблемах нумізматики.

Кількісний контент-аналіз дає можливість визначити, як розподілений обсяг контенту за окремими темами досліджень між названими науковими виданнями. Так, проблемами античної нумізматики найбільшим обсягом контенту були представлені саме у виданні “Харків” (56,3 % від загального обсягу цієї теми – статті К.В. Мизгіна), проблеми нумізматики Візантійської імперії та християнського сходу – у виданні “Переяслав” (63,6 %), проблеми середньовічної нумізматики – у виданні СІД (66,2 %), проблеми нумізматики нового часу найбільшим обсягом були представлені у виданнях СІД (майже 67 %) та “Переяслав” (27,4 %), проблеми новітньої нумізматики – у виданні УІЖ (59,5 % від загального обсягу контенту цієї теми), нарешті, проблеми східної нумізматики та загальні питання організації та проведення нумізматичних досліджень найбільшим обсягом були представлені у виданні “Переяслав” (відповідно майже 60 % та 71,7 %) (див. рис. 4, одиниці – знаки з пробілами). Втім, якщо аналізувати рівномірність висвітлення визначених категорій (теми досліджень 1-7) обраними науковими журналами, то очевидним є порівняно рівномірне приділення уваги різним напрямкам дослідження з боку видання “Переяслав” (коефіцієнт варіації становить трохи більше 87 %, тоді як у виданнях “Харків”, УІЖ та СІД цей показник дорівнює відповідно 232 %, 210 % та 151 %).

Аналіз обсягу контенту публікацій з проблем нумізматики за роками дає досить цікаві висновки за двома виданнями. Для видання “Переяслав” увесь обсяг припадає на 2013 рік (рік створення наукового центру та рік проведення другої нумізматичної конференції). Для видання СІД обсяг контенту більш-менш рівномірно розподіляється за роками, починаючи з 2001 року (якщо враховувати до нього і обсяг, присвячений проблематиці боністики), але при цьому спостерігаються максимуми: 2007 року (24,26 % від загального обсягу контенту журналу з проблем нумізматики), 2011 року (20,47 %) та 2013 року (17,08 %). Висвітлення проблем нумізматики виданнями “Харків” та УІЖ проводилося досить нерівномірно: “Харків” – по одній статті в рік з 2007 по 2009 роки та 2014 і 2015 років; УІЖ висвітлював результати нумізматичних досліджень 1994, 1998, 2000 та 2016 років (див. рис. 5, одиниці – знаки з пробілами).

Таким чином, проведений кількісний контент-аналіз для вивчення змісту контенту українських історичних журналів на предмет виявлення закономірностей висвітлення в них результатів наукових досліджень з нумізматики дослідження дає можливість сформулювати такі висновки.

1. З метою проведення кількісного контент-аналізу для виявлення направленості та активності висвітлення результатів нумізматичних досліджень були відібрані чотири наукові історичні журнали – “Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики” (33 номери журналу з 1997 року), “Наукові записки з української історії” (19 номерів видання з 2007 року), “Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Історія” (12 номерів видання з 2007 року), “Український історичний

журнал” (180 номерів журналу з 1990 року). Вибір проводився не випадковим чином, а виходячи з того, що названі видання містять більш, ніж 96 % контенту результатів нумізматичних досліджень.

2. Найбільш популярними дослідженнями, результати яких публікувалися в обраних для аналізу виданнях, стали наукові пошуки, присвячені проблемам нумізматики нового часу (майже половина від загального обсягу досліджень). Майже чверть від загального обсягу досліджень були присвячені проблемам середньовічної нумізматики. Інші п'ять категорій досліджень ледь набрали третину загального обсягу. Це можна пояснити наявністю багатого нумізматичного матеріалу епохи середньовіччя та нового часу, використанням дослідниками детально розроблених довідкових матеріалів та каталогів монет цих періодів, загальною розробленістю цієї тематики в науковій літературі.

3. Фаховість видання СІД (для спеціальних історичних дисциплін, до яких і належать проблеми нумізматики) забезпечила йому найбільший обсяг контенту з поміж інших журналів. Хоча, за “питомою” вагою обсягу публікацій на своїх сторінках видання СІД незначно поступається виданню “Переяслав”, яке і зайняло “друге місце” за загальним обсягом нумізматичного контенту. Це закономірно, так як саме на базі Переяслав-Хмельницького педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди проводяться щорічні науково-практичні конференції з проблем нумізматики та створено науковий центр з організації нумізматичних досліджень. Два інші видання – “Харків” та УІЖ – розкривають у своїх публікаціях загальні історичні проблеми і тому не мають вагомих причин для концентрування уваги лише на проблемах нумізматики.

4. Аналіз розподілу обсягу контенту за окремими темами досліджень між названими науковими виданнями дав можливість визначити “лідерів” за окремими категоріями. Так, “лідерство” у висвітленні проблем античної нумізматики у видання “Харків” пояснюється людським фактором – наявністю у Харківському національному університеті фахівця східної нумізматики високої кваліфікації К.В. Мизгіна, а “лідерство” видання “Переяслав” у висвітленні проблем нумізматики Візантійської імперії та християнського сходу – участю фахівця з даної проблематики професора В.М. Орлика [5] у якості організатора та активного учасника вже згаданого центру вивчення нумізматики та наукових конференцій на базі Переяслав-Хмельницького педагогічного вишу. Причину найбільшого обсягу публікацій з проблематики середньовічної нумізматики та нумізматики нового часу, що належить виданню СІД, ми вже певним чином пояснили вище (наявність нумізматичного матеріалу, каталогів та довідників). Можемо лиш додати, що загальний обсяг висвітлення результатів досліджень саме за вказаними категоріями становить у даному виданні 44 % від загального обсягу публікування у цьому журналі всіх результатів нумізматичних досліджень. Порівняна рівномірність висвітлення визначених категорій (теми досліджень 1-7) у публікаціях журналу “Переяслав” була забезпечена, в першу чергу, солідною підготовкою єдиного великого номеру “Наукових записок з української історії”, у якому були висвітлені найбільш значущі та визначні досягнення науковців, що взяли участь у другій науковій конференції, присвяченій проблемам нумізматики. Зважаючи на важливість вказаної наукової проблематики та недостатню, на нашу думку, її висвітленість у наукових журналах України, висловлюємо надію, що науковому колективу, що створив перший на Україні нумізматичний центр, організував та провів вже чотири науково-практичні нумізматичні конференції та підготував до випуску активно цитований в Україні та поза її межами збірник (маємо на увазі “Наукові записки з української історії: 36. наук. ст. Вип. 33”), буде до снаги зайнятися та організувати випуск в науковому просторі України фахового періодичного видання, яке б розкривало результати досліджень з нумізматики.

5. Залучення міждисциплінарних зв'язків, а саме застосування кількісного контент-аналізу, є перспективним напрямком пошуку нових методів історичного дослідження, які забезпечать активізацію опрацювання джерел та приріст історичного знання.



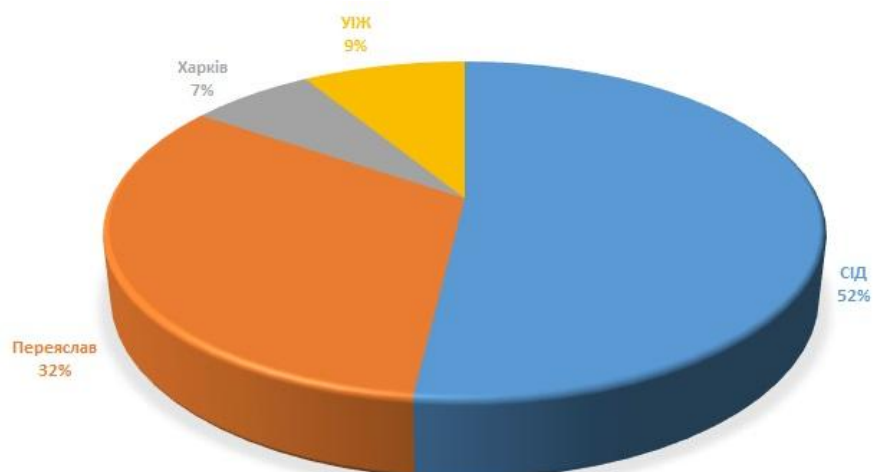


Рис. 2. Аналіз співвідношення обсягу загального контенту проблем нумізматики між обраними для аналізу журналами

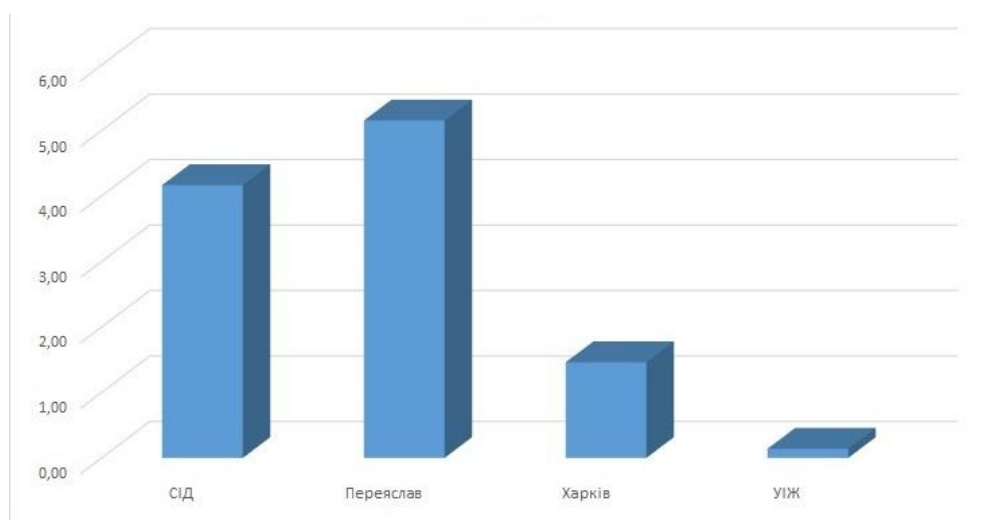


Рис. 3. Аналіз частки наукових публікацій з проблем нумізматики у загальних обсягах відповідних перелічених видань

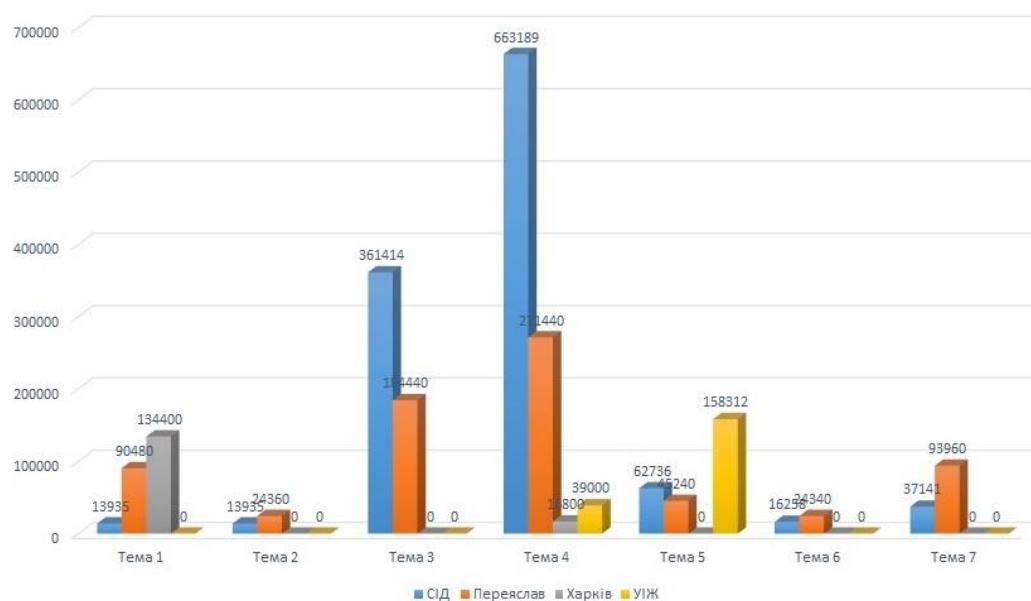


Рис. 4. Аналіз розподілу обсяг контенту за окремими темами досліджень між науковими виданнями

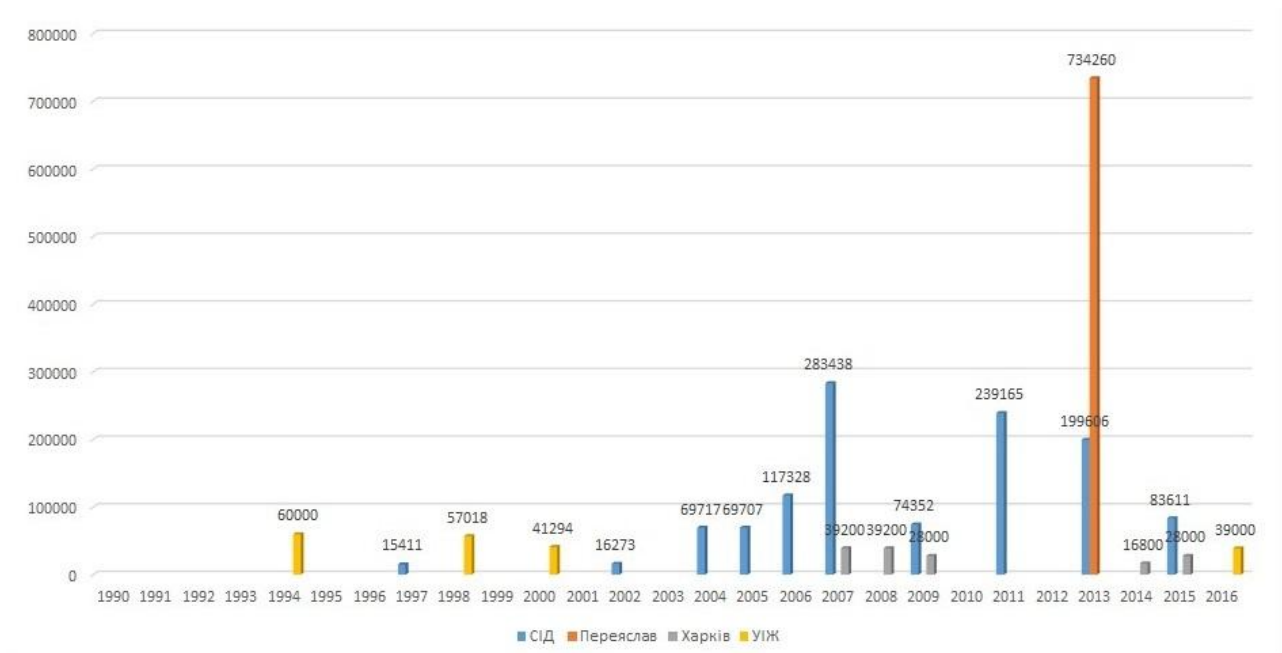


Рис. 5. Аналіз обсягу контенту публікацій з проблем нумізматики за роками

Джерела та література

- Голиш Г. Нумізматичні дослідження в сучасній українській історіографії: здобутки, проблеми, перспективи // Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 33. – С. 207–214.
- Пасічник Н., Ріжняк Р. Еволюція оцінки колекційної вартості монет (друга половина XIX – кінець XX століття) // Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 33. – С. 175–181.
- Atteslander P. Methoden der empirischen Sozialforschung. 10. Auflage. Berlin, 2003. S. 215–249.
- Früh W. Inhaltsanalyse: Theorie und Praxis. 6. Auflage. Berlin, 2003. S. 27.
- Орлик В. Монеты государства Тевтонского ордена в Пруссии в составе денежных и денежно-вещевых кладов, найденных на территории Украины // Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. Вип. 33. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 39–45.

Rizhnyak R. Ya. The content analysis of Ukrainian historical numismatic research of periodical publications

The article presents the results of research on the possibility of using a quantitative content analysis to study the content of Ukrainian historical journals to identify the patterns of coverage of the results of a research with a special historical discipline - numismatics. During the research it was identified the semantic category of content analysis of publications, the amount of publications, context units and unit calculation, the quantitative and qualitative analysis of magazine content. During the research were used methods of content analysis and mathematical and statistical methods.

Key words: content analysis, semantic category, numismatics, Ukrainian historical journal, magazine content.

Рижняк Р. Я. Контент-анализ нумизматических исследований украинский исторических периодических изданий (1990-2016 годы)

В статье приводятся результаты исследования по использованию возможности количественного контент-анализа для изучения содержания контента украинских исторических журналов на предмет выявления закономерностей освещения в них результатов научных исследований по специальной исторической дисциплине нумизматике. В процессе исследования определены смысловые категории контент-анализа изданий, объем выборки, единицы контекста и единицы расчета, проведен количественный и качественный анализ журнального контента. В процессе исследования были использованы методы контент-анализа и математико-статистические методы.

Ключевые слова: контент-анализ, смысловые категории, нумизматика, украинские исторические журналы, журнальный контент.